KANSANELÄKELAITOS
Etuuspalvelujen Lakiyksikkö

Helle Mia

14.10.2021

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
TyV@eduskunta.fi

Kansaneläkelaitoksen lausunto hallituksen esityksestä (HE 129/2021 vp) eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Kansaneläkelaitos kiittää lausuntomahdollisuudesta. Kansaneläkelaitos (myöhemmin Kela) on osallistunut hallituksen esityksen valmisteluun ja Kelan esittämiä näkökohtia on otettu valmistelussa huomioon. Esitetyt muutokset ovat sisällöllisesti kannatettavia.

Kela kykenee toimeenpanemaan muutokset aikataulussa, vaikka toimeenpanoon ei saadakaan järjestelmätukea heti voimaantulon alusta. Kyseessä on merkittävä muutos verrattuna nykytilaan, joten Kelan on vuosina 2021 ja 2022 tehtävä suuria muutoksia tietojärjestelmiinsä. Kansaneläkelaitoksen sisäinen käsittelyjärjestelmä vanhempainpäivärahoja varten on käytännössä rakennettava uudestaan. Myös vanhempainpäivärahan hakijoiden käyttämää sähköistä asiointipalvelua sekä etuuskäsittelytyön prosesseja on muutettava merkittävästi. Näiden rakentamisessa joudutaan huomiomaan tehtävän laajuus suhteessa toimeenpanoaikaan. Lain voimaantulon jälkeen järjestelmien kehittämistä jatketaan mm. automatisaation astetta nostamalla.

Lisäksi Kela tuo esille seuraavia hallituksen esitykseen liittyviä asioita:

Vanhempainpäivärahojen hakuaika

Vanhempainpäivärahojen hakuaikoja ehdotetaan yksinkertaistettavaksi ja selkeytettäväksi siten, että kaikilla vanhempainpäivärahoilla olisi sama hakuaika. Vanhempainpäivärahaa tulisi hakea kahden kuukauden kuluessa siitä päivästä, josta alkaen etuutta halutaan saada.

Hakuaikojen yhtenäistäminen on lähtökohtaisesti kannatettavaa. Vanhempainrahan joustava käyttäminen edellyttää sitä, että niitä on mahdollista hakea myös takautuen. Takautuva hakuaika voi kuitenkin aiheuttaa nykyistä enemmän yhteensovitustilanteita muiden etuuksien kanssa tilanteissa, joissa henkilölle on jo myönnetty jotain toista etuutta sille ajalle, jolle hänelle myönnetään takautuvasti vanhempainrahaa. Esimerkiksi toimeentulotukea ja työttömyysetuuksia voidaan maksaa ajalle, jolle hakija myöhemmin hakee vanhempainrahaa, mistä aiheutuu etuuksien liikamaksua ja takaisinperintää.

Vakuuttamisaikaa koskeva edellytys

Lakiehdotuksessa esitetään luovuttavaksi nykyisestä laskettua synnytysaikaa tai adoptiolapsen sijoittamista edeltävästä 180 päivän vakuuttamisajasta vanhempainpäivärahaoikeuden edellytyksenä. Vanhempainpäivärahan saaminen edellyttäisi jatkossakin sairausvakuutuslain mukaista vakuuttamista Suomessa, mutta edeltävää noin puolen vuoden mittaista vakuutuskautta ei edellytettäisi.

180 päivän vakuutuskausivaatimuksen poistaminen sujuvoittaa toimeenpanoa eli ratkaisutyötä, kun enää ei tarvitse pyytää ja odottaa edeltäviä Suomen vakuutusaikaan huomioitavia vakuutuskausia toisista EU-lainsäädäntöä soveltavista maista.

Muutos on myös toimeentulotuen näkökulmasta merkittävä, koska se edistää sen tavoitteen toteutumista, että kaikissa tilanteissa vanhempainraha olisi toimeentulotukeen nähden ensisijainen etuus.

Asumistuen osalta 180 päivän vakuutuskauden edellytyksen poistuminen ja siitä seuraava vanhempainpäivärahaoikeus kaikille vakuutetuille aiheuttaa sen, että heidän tulonaan yleisessä asumistuessa tulee ottaa huomioon heidän saamansa vanhempainpäivärahat sekä mahdolliset muut tulot. Tämä saattaa pienentää näille ruokakunnille maksettavan yleisen asumistuen määrää tai poistaa heidät tuen piiristä ja täten pienentää yleisen asumistuen menoja.

Lapsen hoitaminen

Lakiehdotuksen mukaan vanhempainrahan edellytys olisi lapsen hoitaminen. Sitä mitä lapsen hoitamisella käytännössä tarkoitetaan tai mitä siltä edellytetään, ei ole lainsäädännössä tarkemmin määritelty. Esitysluonnoksen mukaan lapsen hoitamisen tulisi lähtökohtaisesti olla ajallisesti sen laajuista, että se estää kokoaikaisen ansiotyössäolon päivärahapäivältä. Sen sijaan esimerkiksi lapsen hoidon ohessa tehtävät tavanomaiset kotityöt eivät estäisi vanhempainrahan saamista. Lapsen hoitamisella tarkoitettaisiin vauvan tai pikkulapsen päivittäisestä hoivasta ja huolenpidosta vastaamista. Vanhempainrahajakson aikana ei olisi oikeutta käyttää kunnallista varhaiskasvatuspaikkaa. Vanhempainrahan edellytyksenä ei olisi, että vanhempi hoitaa lasta yksinään.

Sen arvioiminen, täyttyykö edellytys lapsen hoitamisesta, voi olla hankalaa ja jättää joka tapauksessa Kelan vanhempainrahan ratkaisutyön tekijöille paljon tulkinnanvaraa. Arvioiminen voi olla erityisen vaikeaa esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhempainrahan hakija opiskelee samalla ajalla. Esitysluonnoksen mukaan päätoiminen opiskelu opintorahaa ja vanhempainpäivärahaa saaden olisi jatkossa mahdollista, jos molempien etuuksien edellytykset täyttyvät ja opinnot ovat sen luonteisia, että niitä on mahdollista suorittaa lapsen hoidon ohessa. Henkilön olisi mahdollista esimerkiksi hoitaa lasta päivän ajan ja suorittaa opintoja iltaisin.

Vanhempainrahapäivien käyttäminen

Esityksen mukaan varsinaista vanhempainrahakautta ei enää olisi, vaan vanhempainrahaa voisi käyttää rajoituksetta lyhyissäkin jaksoissa tai yksittäisinä taikka jopa puolikkaina päivinä siihen saakka, kunnes lapsi täyttää kaksi vuotta.

Yhtenäisen vanhempainrahakauden poistumisen seurauksena hakija voi turvautua viimesijaiseen taloudelliseen tukeen eli toimeentulotukeen, vaikka hänellä olisi mahdollisuus hakea ensisijaista etuutta eli vanhempainrahaa. Niin kauan kuin vanhemmalla on oikeus vanhempainrahaan, tulisi vanhempainraha käyttää kokonaan ennen toimeentulotukeen turvautumista. Lakimuutoksen ei tulisi mahdollistaa tilannetta,

jossa vanhempi pitää vanhempainrahapäiviä säästössä mahdollista myöhempää käyttöä varten ja hakee toimeentulotukea.

Ehdotetun sairausvakuutuslain mukaisen vanhempainrahan myöntämisen yhtenä edellytyksenä on lapsen hoitaminen. Vanhempaa ei voida velvoittaa hoitamaan lasta saadakseen toimeentulotukeen nähden ensisijaista etuutta. Kuitenkin silloin, kun vanhempi tosiasiallisesti hoitaa lasta ja hänellä on oikeus vanhempainrahaan, tulisi vanhempainrahan käyttämisen olla ensisijaista toimeentulotukeen nähden. Toimeentulotuen hakija saattaa pitää vanhempainrahapäiviä säästössä mahdollista myöhempää käyttöä varten ja esimerkiksi työllistyä myöhemmin, jolloin säästöön jätetyt vanhempainrahat jäävät käyttämättä ja lapsen hoitamisen ajalta toimeentulo turvataan toimeentulotuella.

Kansainväliset kytkennät

Ehdotuksen mukaan vanhemmalla voi olla oikeus käyttää yksinään kaikki vanhempainrahapäivät esimerkiksi silloin, kun toinen vanhempi ei ole Suomessa sairausvakuutuslain mukaisesti vakuutettu. Esimerkiksi, jos hakija on Suomessa sairausvakuutettu, mutta toinen vanhempi ei, hakijalle voidaan myöntää 320 vanhempainrahapäivää. Mikäli toinen vanhempi on vakuutettu toisessa maassa, esim. Ruotsissa ja saa sieltä vanhempainrahaa vastaavaa etuutta, Suomessa vakuutettu vanhempi saa molempien vanhempien päivät, minkä lisäksi toisessa maassa vakuutettu saa tämän maan mukaiset etuudet. Tämä on muutos aiempaan.

Perhevapaakorvaus

Perhevapaakorvauksen saamisen edellytykset säilyisivät ehdotuksen mukaan ennallaan. Korvaus olisi raskaus- tai adoptiokohtainen ja sen saamisen edellytyksenä olisi, että työntekijälle on maksettu raskausrahaa tai adoptiovanhemman vanhempainrahaa ja työnantaja on samaan raskauteen tai adoptioon perustuen maksanut raskausrahakauden tai adoptiovanhemman vanhempainrahajakson aikana työehtosopimuksen taikka työsopimuksen perusteella palkkaa vähintään yhdeltä kuukaudelta. Vakiintunut tulkinta on, että palkkaa tulee olla maksettu yhtäjaksoiselta kuukauden ajanjaksolta äitiysrahakauden aikana, jolloin mahdolliset työpäivät äitiysvapaan aikana keskeyttävät yhtäjaksoisen vapaan aikaisen palkan maksun (jos työntekijä työskentelee muulle työnantajalle kuin äitiysvapaan palkkaa maksavalle, ei työskentelyllä ole vaikutusta vapaan aikaisen palkan yhtäjaksoisuuteen). Nykyinen äitiysrahakausi on huomattavasti pidempi kuin raskausrahakausi ja äidin palkallinen aika pääsääntöisesti kohdistuu sille. Koska raskausrahakausi on vain 40 arkipäivän pituinen eikä vanhempainrahapäiviä huomioida perhevapaakorvauksessa, esimerkiksi yksittäiset työpäivät raskausrahakauden aikana vapaan palkkaa maksavalle työnantajalle aiheuttaisivat todennäköisesti sen, ettei perhevapaakorvaukseen olisi nykyisen tulkinnan mukaisesti oikeutta.

Lastenhoidon tuista

Lastenhoidon tukiin ehdotetaan tehtäviksi vain välttämättömät lakitekniset muutokset. Lastenhoidon tukien myöntämistä koskevaa lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain 14 §:ää ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että tuki myönnetään

vähintään kuukauden pituiselle yhtäjaksoiselle ajalle. Edellytyksenä olisi siis kyseisen vähimmäisajan yhtäjaksoisuus. Tukea ei tälläkään hetkellä myönnetä kuukautta lyhyemmältä ajalta. Esityksessä myös ehdotetaan säädettäväksi, että kotihoidon tukea ei makseta lapsesta, josta maksetaan samalta ajalta sairausvakuutuslain mukaista vanhempainpäivärahaa

Edellä sanottu tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vanhempainrahajaksoja ja kotihoidon tukijaksoja on mahdollista vuorotella vain sillä edellytyksellä, että kotihoidon tukijaksot ovat vähintään yhden kuukauden mittaisia. On hyvä muistaa, että vanhempainraha on (nykyäänkin) sairausvakuutuslain mukaisilta arkipäiviltä maksettava päiväkohtainen etuus, kun taas kotihoidon tuki on kuukausittain maksettava etuus.

Heli Hänninen

Osaamiskeskuksen päällikkö

Johanna Aholainen

Etuuspäällikkö